

Հազիվ տասնամյակներ անցյալ ունեցող Ադրբեջանի Հանրապետության իշխանություններն ու կեղծ ակագիմիկոսները սկսեցին 20-րդ դարի կեսերից իրենց հանրապետությունը որպես հնագույն երկիր ներկայացնելու գործընթացը՝ հավակնելով բոլոր հարևան երկրների հողերին, մշակովթին ու պատմովթյանը: Այս գործընթացն սկսվեց այն օրվանից, երբ 1918 թվականին ստեղծվեց Ադրբեջանի Հանրապետությունը՝ յուրացնելով հարևան Իրանի համանուն նահանգի անվանումը:

Հիմնադրվելուց մի քանի տասնամյակ անց Ադրբեջանի իշխանությունները հրատարակել են շինծու և հորինված փաստերով լի հոգվածներ, գրքեր և քարոզչական այլ միջոցներ, նպատակ ունենալով տարբեր տեսակի հանրային հրապարակումներով ու միջոցներով ինչպես նաև շարունակական խոսություններով անդադար հաստատել իրենց «Հնագույն» պատմովթյուն ունենալու տեսությունը: Այս գործունեությունը մեծապես ընդարձակեց ներկայիս նախագահ Իլհամ Ալիևի ղեկավարության օրերին:

Ադրբեջանի ուշագրովթյունը կենտրոնացած էր այն ենթադրովթյան վրա, որ եթե կեղծ լուրերն անընդհատ կրկնվում են, հատկապես հակառակը և իրականը բացահայտող տեղեկատվության բացակայության պարագայում, ապա կեղծիքն աստիճանաբար դառնում է ընդունված տարրերակ և վերջապես՝ աստիճանաբար դիտվում որպես իրողություն: Ահա թե ինչ նպատակով են անդադար հնչում և հրապարակվում «Արևմտյան» և «Հարավային» Ադրբեջան երկրամասեր ունենալու վերաբերյալ ներկայիս Ադրբեջանի Հանրապետության իշխանությունների շարունակական պնդումները: Դրանք ուղղորդված են սեփական երկրի՝ Ադրբեջանի պատմական անցյալ ունենալու և ապա հարևանների տարածքներին աստիճանաբար տիրանալու նպատակին՝ պնդելով, որ ալսպես կոչված տարածքի «Հնամենի» հողերն աղբբեջանցիների հայրենիքն ու պատմական ծննդավայրն է: Տեսություններն անընդհատ ամրապնդելով նրանք ընդարձակում են իրենց հողային պահանջները հարավային և արևմտյան հարևանների նկատմամբ:

Այսօր Ադրբեջանի իշխանությունները պնդում են, որ արևմուտքում տեղակայված Հայաստանն իրականում Ադրբեջանի պատմական արևմտյան տարածքն է, իսկ իրանական Ադրբեջան նահանգը իրենց հարավային մասն է, որը 19-րդ դարի սկզբին Ռուսաստանն ու Իրանը բաժանեցին միմյանց միջև: Նրանք անտեսում են այն պարագան, որ 19-րդ դարում Արաքսից հյուսիս նման անունով երկիր գոյովթյուն չի ունեցել: Ադրբեջանը նույնիսկ սկսել է իրենց երկիրն անվանել Հյուսիսային Ադրբեջան՝ Իրանի Ադրբեջան նահանգի նկատմամբ սեփականության իրավունքը վերահստատելու նպատակով՝ և իրանական հնամենի Ադրբեջան նահանգն անվանելով «Հարավային Ադրբեջան»:

Բոլոր պատմական գրովթյուններն ու քարտեզներն ապացուցում են այն, որ Արաքս գետի հյուսիսում և Կովկասյան լեռնաշղթայի հարավում մինչև 1918 թվականը Ադրբեջան անվանումով որևէ երկիր գոյովթյուն չի ունեցել: Հնագարյան ժամանակներում, մինչև միջնադար, տարածաշրջանը հայտնի էր որպես Աղվանք (որին ելքուացիները կոչում են Կովկասյան Ալբանիա, իսկ պարսկիկներն ու արաբները՝ Արրան կամ Առասան): Տասնութերորդ դարից մինչև 20-րդ դարերը հնամենի Աղվանքի տարածքը հայտնի էր որպես «Շիրվան» ընդունված բոլորի կողմից որպես իրականության:

Միակ հին Ադրբեջանը, որը գոյովթյուն ուներ՝ Իրանի նահանգն էր, որն այսօր բաժանված է Արևլեյան և Արևմտյան Ադրբեջաններ և Արդարի նահանգների: Մինչև մեր թվարկության սկիզբն այս ամբողջ տարածքը հայտնի էր որպես «Փոքր Մեղիա»: Անվանափոխությունը տեղի է ունեցել այն բանից հետո, երբ տեղացի Ատրոպատ անունով գորավարը երկիրը պաշտպանել է Ալեքսանդր Մակեդոնացու հարձակումից: Ավելի ուշ երկրի բնակչությունը որոշեց ի պատիվ իրենց գորավարի երկիրը կոչել «Ատրոպատեն»: Արաբների արշավանքից հետո անվանումն աստիճանաբար տրոհվեց ու դարձավ Աղերբիգան, Ադրբեջան, Ադրբեջան և վերջապես Ազերբայջան: Սակայն հայոց լեզվում հին անունը պահպանվել է և տարածքը հայերենով կոչվում է «Ատրոպատական»:

Այն փաստը, որ Ադրբեջանը չի ցուցադրվել հնագույն ժամանակներից մինչև 1918 թվականը պահպանված որևէ պատմական քարտեզի վրա, ադրբեջանական պնդումների և կեղծիքների վրա

որևէ զսպիչ հետևանք չի ունենում: Նրանց բոլոր պնդումները հիմնված են 1844 թվականին պատրաստված ատլասի մեկ էջի վրա, որտեղ բրիտանացի քարտեզագիրը Հայաստանի և Վրաստանի անունների միջև սխալմամբ զետեղել է Աղրբեջան անվանումը: Սակայն նույն Ատլասի մյուս քարտեզների վրա սխալը սրբազրվել է, և Աղրբեջանը ցուցադրվել է որպես Իրանի նահանգ:

Չնայած վերը նշվածին, Աղրբեջանը դեռև կազմակերպում է Արևմտյան Աղրբեջանի քաղաքացիների խմբեր և միություններ՝ առաջ մղելով Հայաստանի՝ Արևմտյան Աղրբեջան լինելու իրենց անհիմն պնդումները: Նրանք այնքան հեռուն են ծրագրել, որ յուրացրել են բոլոր հայկական քրիստոնեական հողարձանները՝ դրանք անվանելով թյուրբական տաճարներ, և ամբողջ հայկական հողը կոչվել է Օղուզ թյուրբերի հայրենիքը, որոնք իրականում ուժերորդից տասներորդ դարերում եկել են Միջին Ասիայի տափաստաններից: Այս առթիվ նրանք հրատարակել են պատկերազարդ գրքեր ու հոդվածներ:

Տրամաբանովինից հետո է թվում այն, որ շուրջ մեկ դար առաջ ստեղծված երկիրը հարևաններից պահանջում է իր «պատմական» հողերը: Իրական փաստերը գտնելու համար պետք է խորամուխ լինել տարածաշրջանի պատմության, ինչպես նաև ժամանակի քարտեզագրական աղբյուրների մեջ և կատարել դիտարկումներ բոլորին հասանելի այս նյութերի վերաբերյալ:

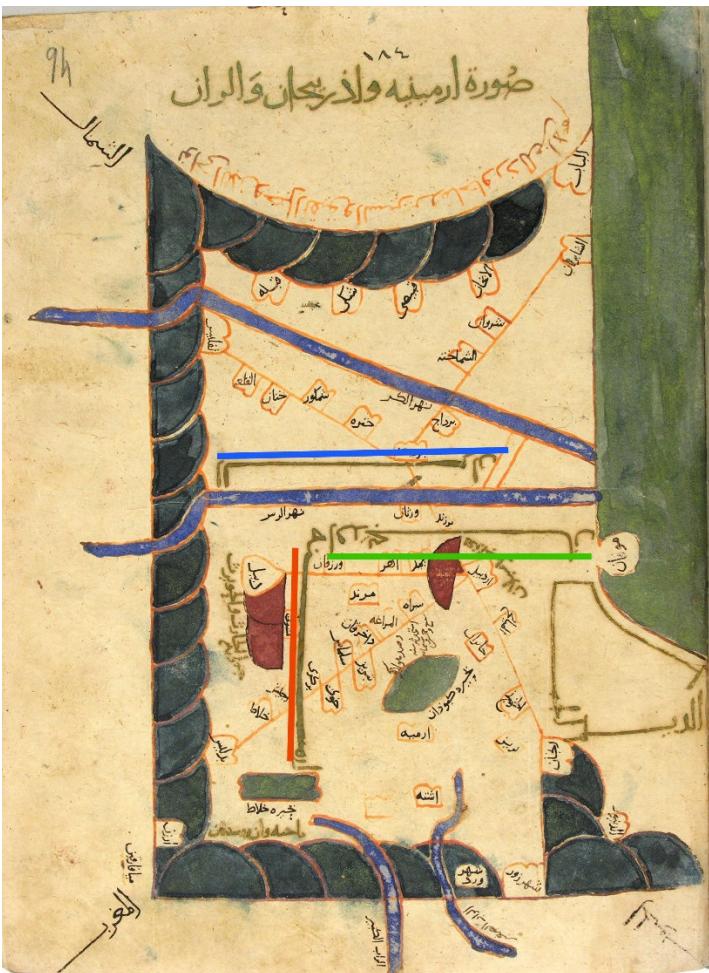

1.1 -Հարավային
Կովկասը և
Սևրամայոր Արևելքը
Պողոմեոսի երկրորդ
դարի
«Աշխարհացուց»
քարտեզում

Մերձավոր Արևելքի և Հարավային Կովկասի 1.1 քարտեզի վրա տեսնում ենք «Մեծ Հայաստան» (Մեծ Հայք) և «Փոքր Հայաստան» (Փոքր Հայք) տեղանունները՝ երկուան էլ կարմիրով ընդգծված: «Ավեանիան», որն ընդգծված է կապուտով, գտնվում է Կովկասից հյուսիս՝ Կովկասից անմիջապես հարավ: Զկա Աղրբեջան, նույնիսկ Աղրբեջանի իրանական նահանգ, միայն կանաչով ընդգծված «Փոքր Մարաստանը», որը նրա նախկին անվանումն էր:

Այժմ նայենք իսլամական քարտեզագրությանը, որը վկայակոչում է Բոնիաթովը, և դիտարկենք «Հարավային Կովկասի քարտեզները»: Հաջորդ էջի վրա ներկայացված են իսլամական հայտնի աշխարհագրագետներ Խսթախրիի և Իբր Հառքալի տասներորդ դարից թվագրվող հայտնրածանաշ քարտեզները:

Այս քարտեզները ցուցադրված են, որպես իսլամական քարտեզագրության մեջ կրկնվող կիրառության երկու օրինակ, որոնք կրկնվում են նրանց տարբեր աշխատովիններում:

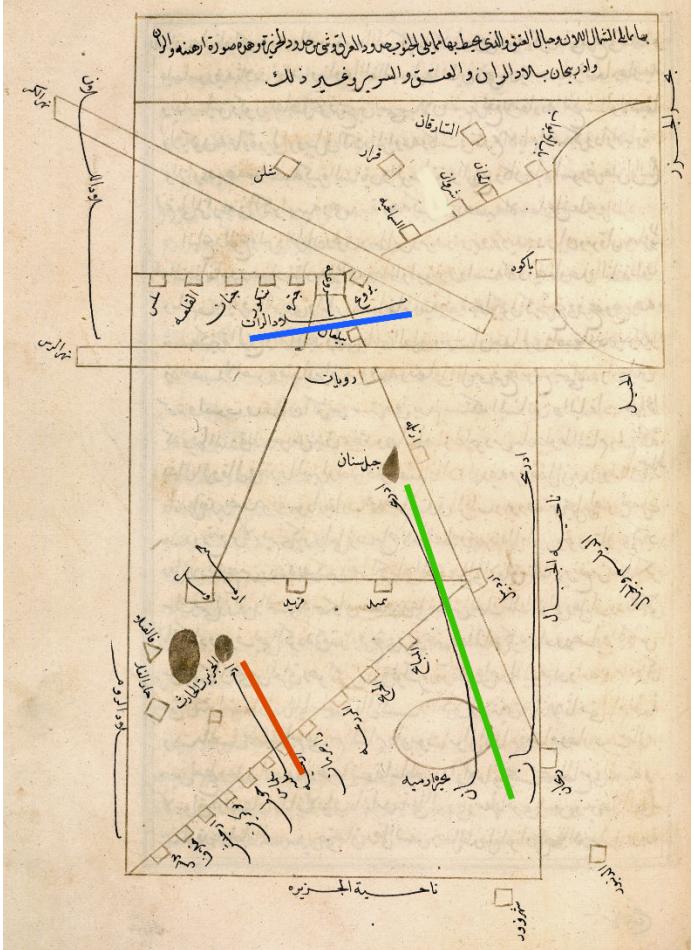

1.2 - Հարավային Կովկասի քարտեզն Իրն
Հատվածի «Սուլամա ուղ-Արդի» գրքից, 10-րդ դար:
Քարտեզը պահպանվում է Ստամբուլի Թոփքափու
Սարայի թանգարանում.

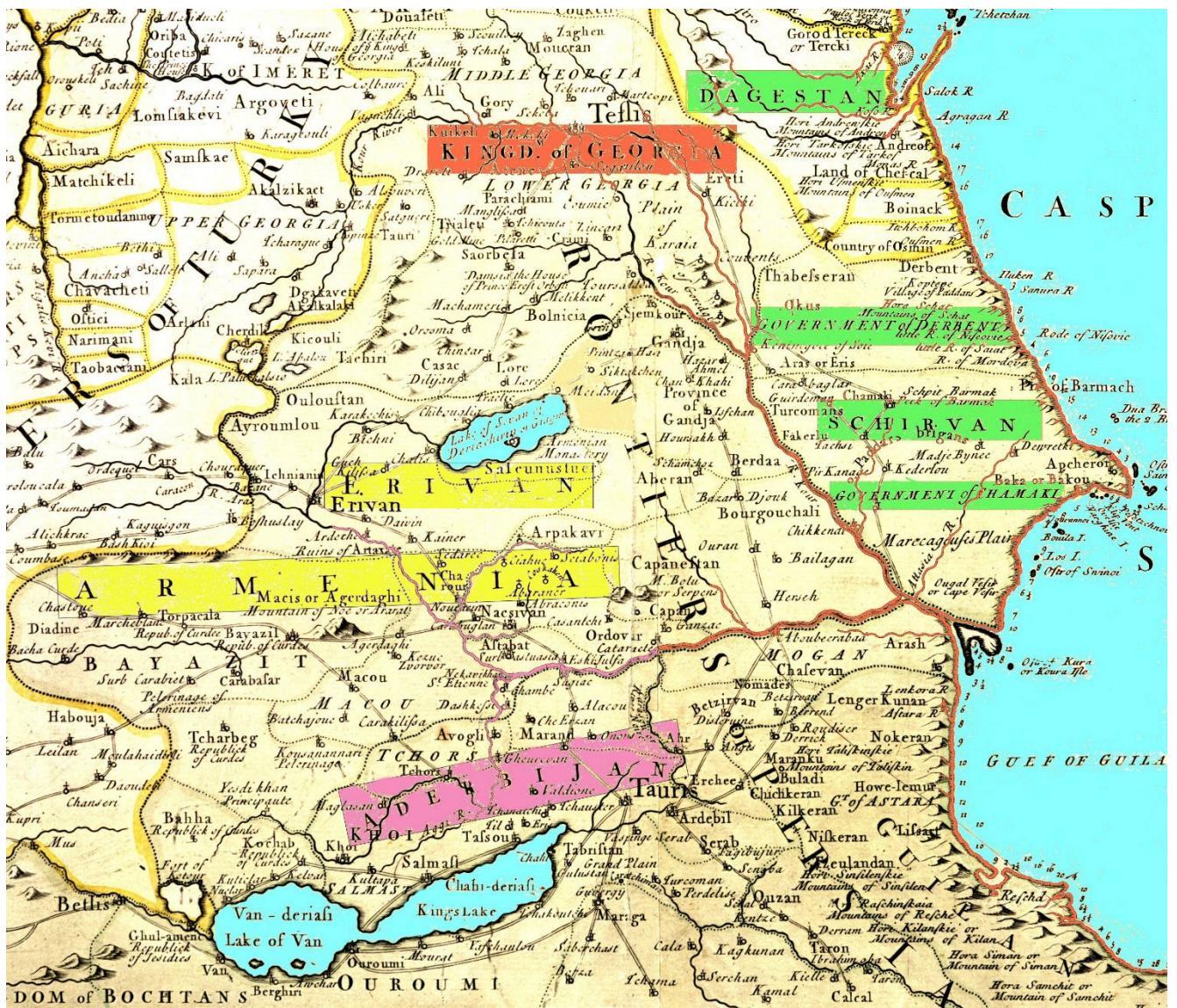
Նշանավոր աշխարհագրագետների կողմից պատրաստված և վերը նշված 1.2 և 1.3 Հարավային Կովկասի տարածաշրջանը: Երկու քարտեզներն էլ վերնագրված են «Հայաստանի, Աղրբեջանի և Արրանի [Կովկասյան Ալբանիայի] քարտեզը»: Արրանն ընդգծված է կապուտով և տեղակայված Արաքս և Կուր գետերի միջև: Աղրբեջանը ներկայացված է որպես Իրանի հյուսիս-արևմտյան նահանգ՝ տեղակայված Արաքս գետից հարավ և ընդգծված է կանաչով: Սա վկայում է այն մասին, որ Աղրբեջանն ու Արրանը հստակորեն առանձին երկիրներ են, մինչդեռ ներկայիս աղրբեջանական իշխանությունները պնդում են, որ դրանք միևնույն երկիրն են: Իսլամական քարտեզի վրա չկա ոչ մի հյուսիսային, հարավային կամ արևմտյան Աղրբեջան անվանումով երկիր: Կա միայն մեկ Աղրբեջան, որը պատմական պարսկական նահանգն է, նախկինում «Փոքր Մեղիս» երկրամասը:

Այս իսլամական քարտեզների երկու նմուշների վրա էլ կարմիրով ընդգծված Հայաստանը նստած է Արաքս գետի երկու ափերին: Երկիրը գտնվում է Աղվանքից հարավ և Պարսկաստան-Իրանի Աղրբեջան-Ատրպատական նահանգի արևմտյան և հյուսիսում:

Հաջրիդ քարտեզը նարկայացնում է ելքոպական քարտեզագիտության կարևոր քարտեզագետներից մեկի, Ֆրանսիայի Արքունիքի պատվավոր քարտեզագետ ընտանիքի անդամներից մեկի, Գիյոմ Դելիի աշխատանքներից մեկը, որը հրատարակվել է Սանկտ Պետերբուրգում, 1730 թ.

1.3 - Հարավային Կովկասի քարտեզ,
Հայթականի «Սամալիք վա Սասալիկ» գրքից,
10-րդ դար: Բրիտանական գրադարան, Լոնդոն.

1.4- Ֆրանսիացի քարտեզագիր Դելիի «Կովկասի» քարտեզը, 1730 թ.

1.4 քարտեզը, որը վերնագրված է «Կասպից ծովի տարածաշրջանի Երկրները», ցուց է տալիս Կասպից ծովի տարածքը՝ ներառելով Հայաստան, Մեղրելիա, Քարթվելի, Վիրք, ինչպես նաև Դաղստան, Դերբենդ, Շամախ, Ջաման, Տավրոս, Արարատ, Արևոտնական և Արևադարձական լեռները:

Սերկայում Աղբբեջանի Հանրապետության կողմից օկուպացված տարածաշրջանը կառավարվում էր մահմեդական խաների (իշխանների) կողմից, որոնց անվանումներն ներկված են կանաչ գույնով: Ժամանակի ընթացքում դրանց շարքում նաև եղել են նաև հինգ հայ իշխաններ (մելիքներ), որոնք ինքնուրուց կառավարել են տարածաշրջանը՝ հարկ վճարելով պարագա թափավորներին: 1918 թվականից այս տարածքի մեծ մասը, որը նախկինում կոչվում էր «Շիրվան», վերանվանվել է «Աղբբեջանի Հանրապետություն»:

Քարտեզի վրա Արաքս գետից հարավ գտնվող իրանական տարածքը կոչվում է Աղերքիջան՝ ներկված շագանակագույն, որն Իրանի հյուսիս-արևմտյան նահանգի անունն է: Այստեղ Արաքս գետից հյուսիս Աղբբեջան չկա: Երևանի և Հայաստանի անունները ներկված են դեղին գույնով: Այս երկիրը ձգվում է Արաքս գետից գետի հարավ, ինչպես նաև գետի հյուսիս և արևմուտք՝ հասնելով Բայլաղիդ, Շարուր, Արարատ, Մակու, Էջմիածին (Ուչքիլիսա), Արտաշատ, Դիլիջան, Սահմանական պատմական տարածքում:

Այստեղ մենք բերում ենք երկու մեջբերում Աղբբեջանի վերաբերյալ, որոնց աղբյուրն է Բրիլի կողմից 1913 թ. հրատարակված «Խոլամի հանրագիտարան»-ը: Նույնը տեսանելի է պատկեր 1.5-ի թուրքական հանրագիտարանում, հրատարակված 1942 թ.:

Նկարագրությունը համահումչ է 1918-ին նախորդող ժամանակաշրջանի մնացած բոլոր հանրագիտարաններին, պատմովիյան և աշխարհագրության գրքերին, եթե դեռ 1918-ին չէր ծնվել Աղբբեջանի Հանրապետությունը:

ADHARBAIDJĀN, a province in the empire of the caliphs, bounded on the S. E. by al-Djibāl (the ancient Media), on the S. W. by the eastern part of the province of Djazīra (the ancient Assyria), on the W. by Armenia, on the N. by the province of Arrān (the countries of the Caucasus), and on the E. by both shore-lands of the Caspian Sea, Mughān and Gilān. Nowadays under Adharbaidjān is understood the northwestern province of Persia which borders on Turkey and on the Russian Caucasus and which mainly comprises the former Abbāside province. In ancient times this district formed at first a part of the great Median province of the Achaemenian empire; it is only since

1.5 – Խոլամի հանրագիտարան, 1913: Բրիլի Նիուրանդեր:

Ահա ևս մեկ մեջբերում «Խոլամական հանրագիտարան»-իցմ թուրքերեն, հրատարակված թուրքիայում, 1942 թ.

AZERBAYCAN. AZARBĀYCĀN.

I. Bugünkü coğrafya ve etnografya və vəziyəti. Önce İranın şimal-i garbi vilayetlerine ve nədiren Arrān ile Şirvan'a ve 28 mayıs 1918'den itibaren, Kafkasya Azerbaycanı'na da resmen Azerbaycan denilmiş ise de Azerbaycan umumî adı, etnografya bakımından „āzerî lehcesi ile konuşan türklerin ülkesi“ mənasını hâizdir. İran'a tâbi kışmının (cenubî A. mesahası 104.000 km², olup, nüfusu 2.000.000'dan bir az fazla tahmin edilmektedir (bkz. Mas'ud Kayhān, Coğrāfiyā-i muşşal-i İrān Tahran, 1311=1932, III, 151). Kafkasya (şimali Azerbaycanı'nın mesahası ise, Azerbaycan cumhuriyetinin 1919'da verdiği resmî istatistiğe göre, 94.137 km², olup, nüfusu 4.617.671 idi (b)

1.6 – Քաղաքածր լուսական Islam Ansiklopedisi-ի 91-րդ էջից, 1942 թվականի հատոր 12:

Հաջորդ երկու քարտեզները պատրաստվել են Աղբբեջանի Հանրապետության ամենամոտ դաշնակից օսմանցիների կողմից տասնիններորդ և քսաններորդ դարերի ընթացքում՝ մինչև 1918 թվականին Աղբբեջանի Հանրապետության ստեղծումը: Քարտեզները թվագրվում են 1877 և 1913 թվականներին և երկուսի վրա էլ Աղբբեջանի շրջանը/նահանգը ներկայացված է Իրանի տարածքում, իսկ դրանից հյուսիս-արևմտյան ընկած կոչված է Շիրվան:

Օսմանյան պատերազմի 1877 թվականի քարտեզը ներկայացված է պատկեր 1.7-ում: Այն պատրաստվել է Աղբբեջանի քարեկամների՝ օսմանյան թուրքերի կողմից, որոնց հաջորդներն այս օրերին սրտանց և անվերապահ աջակցում են Աղբբեջանին: Քարտեզը պատրաստվել է

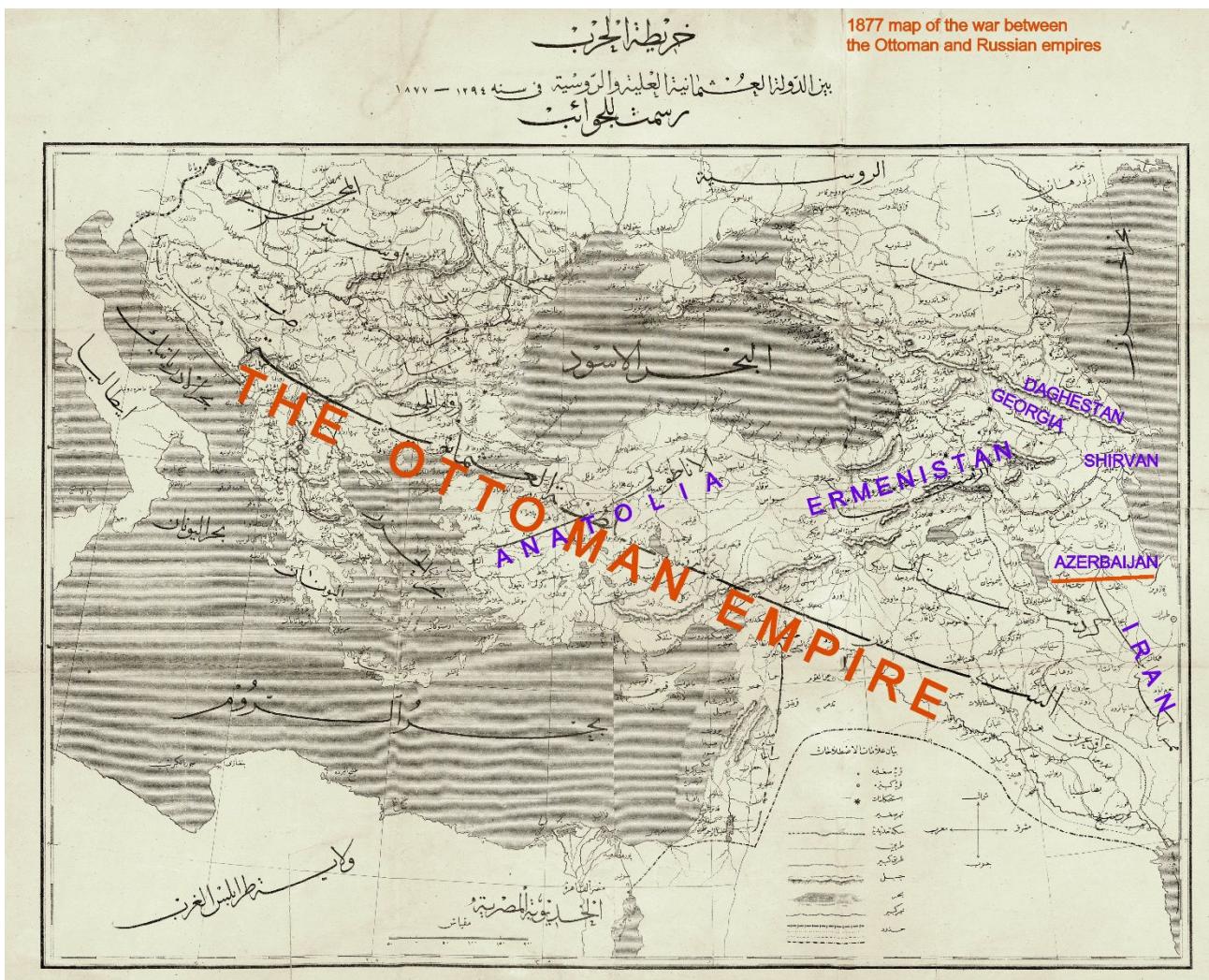
Տեքստի թարգմանությունը.

ԱՂԱՐԲԱՅՋԱՆ, Խոլամի ֆների կայսրության նահանգներից, որի հարավ-արևելքում է Զարար (հնագույն Մերիան), հարավ-արևմտուքում է հնագույն Զագրիայի (հնագույն Ասորիք) արևելյան մասը, արևմտուքում՝ Հայստանը, հյուսիսում Կովկասյան երկրներից Աղանդը, և արևելքում Կասպից ծովի ափերից, Սուլանն ու Գիլանը: Ներկայում Ազարբայջանը ասվում է Իրանի հյուսիս-արևմտյան նահանգին, որի սահմաններն են Թուրքիան և ուստական Կովկասը, որը նաև նախկին Արքայանների [Սեֆյանների] նահանգն էր: <Նազգույն ժամանակներում աս Արանենան կայսրության Մարտասան շրջանի մեկ մասն էր համարվում.....:

Տեքստի ազատ թարգմանությունը հետևական է.

Աղբբեջան անխանումը օգտագործվել է Իրանի հյուսիս-արևմտյան նահանգների, իսկ հազվադեպ դեպքերում նաև Արքան և Շիրվանի համար: 1918 թվականի մայիսի 28-ից Կովկասյան պետությունը նոյնպես պաշտոնապես ստացել է Աղբբեջան անխանումը:

1877 թվականի ռուս-թուրքական պատերազմի ժամանակ, երբ օսմանցիները Կարսն ու նրա շրջանը կորցրին Ռուսաստանին սակայն այստեղ Արաքսից հյուախս որևէ Աղբեջան, լինի դա հյուախսային կամ արևմտյան, գոյություն չունի:

1.7 – Այս քարտեզը կազմվել է Օսմանյան կայսրության ռազմական նախարարության կողմից՝ նպատակ ունենալով ներկայացնել 1877 թվականի Ռուս-Օսմանյան պատերազմի իրավիճակը:

Քարտեզներում տեղանունները ցուցադրված են օսմանա-արաքսական գրով, քանի որ թուրքիայի ներկայիս բնակչությունից ոչ մեկը, բացառությամբ սակավաթիվ արաքս և պարսիկ ընթերցողների, չեն կարող դա ընթերցել. տեղանունները տառադրձված են անգլերենի:

Քարտեզի ամենամեծ ներկայացված տեղանունը «Օսմանյան կայսրություն» է, որը տարածվում է Բալկաններից մինչև Սաստիան Արաքսից և Իրաքի, Պաղեստինի, Եգիպտոսի, Ինչպես նաև Լիբիայի անապատները:

«Անատոլիա» անվանումը կիրառվում է միայն Փոքր Ասիայի թերակղզու աշխարհագրական տարածքի վրա, որը տարածվում է Էգեյան ծովից մինչև Թոքրաթ, Սիւկաս և Աղանա շրջաններ և Եփրատ գետի արևմտյան ափերը: Օսմանյան այս քարտեզի վրա, Հայաստաննե անոնքը հիշատակվում է հյուախսում՝ մինչև Էրզրում, Հարավում՝ Վան և Բիթլիս, արևմուտքում՝ Մալաթիա և արևելքում՝ Սևանի տարածքները: Այս ամենը Պատմական կամ Մեծ Հայքի տարածքն է ներկայացնում: Քարտեզն ընդգրկում է Օսմանյան և Ռուսական կայսրությունների վերահսկողության տակ գտնվող շրջանները, մինչդեռ «Աղբեջանը» ներկայացված է որպես Իրանի նահանգ, որը գտնվում է Արաքս գետի հարավային ափին: «Վրաստանը» և «Դաղստանը» գտնվում են Հայաստանից հյուախս-արևմուտք:

Ներկայիս Աղբեջանի Հանրապետության տարածքը կոչված է «Շիրվան»: Այսպիսով մեկ անգամ ևս փաստվում է, որ նախապատմությունից մինչև 1918 թվականը Արաքս գետի հյուախսային ափին Աղբեջան կամ Արևմտյան Աղբեջան անունով երկիր առկա չէ:

1.8 - Հարավային Կովկաս օսմանյան քարտեզ, 1913, երկրների անունների տառադարձությամբ:

Հաջորդ պատկեր 1.8-ի օսմանյան քարտեզը ներկայացնում է 1913 թ. գրվածքը: Այդուղից կարելի է եղրակացնել, որ մինչև 1918 թ. Արաքս գետից հյուսիս Աղրբեջան անոնով երկիր ընհանրապես գոյություն չուներ: Միակ Աղրբեջանը իրանական նույնանում նահանգն է՝ տեղակայված Արաքս գետի հարավային ափին:

Քանի որ այս ժամանակ, երբ Պատմական Հայաստանի հողերը բաժանված էին Օսմանյան և Յարական Ռուսաստանի կայսրությունների միջև, Հայաստան անոնը գրված է այս երկու կայսրությունների սահմանակից տարածքի վրա: Այսուեղ ներկայիս Աղրբեջանի շրջանը ներկայացված է, Շիրվաննե անոնով, որը մինչև 1918 թվականը սովորաբար օգտագործվում էր պարսիկ և թուրք խանների ու հայ մելիքների գրադարձությամբ:

* * *

Որոշ տեղացի պատմաբանների պնդումների համաձայն՝ հյուսիսային և հարավային տերմինները գործածության մեջ է մտել Գյուլիստանի և Թուրքմանչայի պայմանագրերից հետո (1813 և 1828), երբ Արաքս գետից հյուսիս ընկած շրջանը հանձնվեց Ռուսաստանին՝ երկիրը բաժանելով երկու մասի:

Սակայն աղրբեջանցի քարտեզագետ և պատմաբան Զիյա Բոնիաթովն ունի մեկ այլ տեսություն, պնդելով, որ այդ անոնները ունեն ոչ թե 100, այլ 1500 տարվա վաղեմովթյուն: Նա գրում է, որ՝

Հայու պատմական քարտեզների հավաքածուների՝ մ.թ. վեցերորդ դարից ի վեր Աղրբեջան անվանումը փակելու է և՝ <Հյուսիսային, և՝ <արևալային Աղրբեջանների համար: Վեցերորդ դարում Սասանյան թագավոր Խոսրով Անուշիրվանը ստեղծեց երկների Կովկասյան հանգույց խոմքը, որը կոչվում էր «Արդուլալահան», կամ, բայց արաբա-պարսկական ավանդույթի՝ «Աղրբեջան», որը, ի թիվս այլոց, ներառում էր <Հյուսիսային Աղրբեջան կամ Արքան երկիրը և <արևալային Աղրբեջանը՝ Ասրուպատենը: Արարական և պարսկական աղբյուրների համաձայն՝ Իրակի Փայտղյան դարաշրջանից և դրանից հետո, այսինքն՝ ուժեղորդ դարից, «Աղրբեջան» անվանումը հասկացվել է որպես <Հյուսիսային և <արևալային Աղրբեջաններ և վերաբերում է նրանց ընդհանուր վարչական, աշխարհագրական կամ քաղաքական համակարգերին:

Բոնհիաթովի այս մեկ պարբերությունում առկա են մի շարք պարզունակ, բայց միտումնավոր քաղաքական սխալներ:

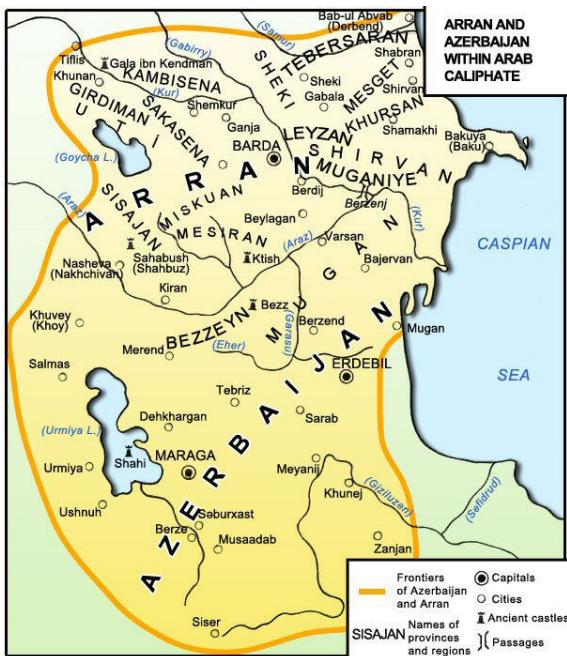
1. Իսլամական ամենահին պատմական կամ աշխարհագրական աշխատությունը թվագրվում է իններորդ դարով, հետևաբար Բոնհիաթովի հիշատակած քարտեզները հնարավոր է, որ ինքն է պատրաստել, հետևաբար դժվար թե դրանք, արժանահավատե փաստաթղթեր համարվեն:

2. Երկրորդ նախադասության մեջ նա միտումնավոր աղավաղում է Ասրուպատեն կամ Ասրուպատկան անունը դարձնելով «Արդուլալահան», որն արաբական կամ այլ աղբյուրների համար անծանօթ, բայց արաբերեն հնչող մի հորինված անուն է: Երկու գեպքում էլ սա իրանական «Ասրուպատեն» նահանգն էր, որը գտնվում էր Արաքս գետից հարավ, պատմաբաններին հայտնի մեր դարաշրջանի արշալուսից:

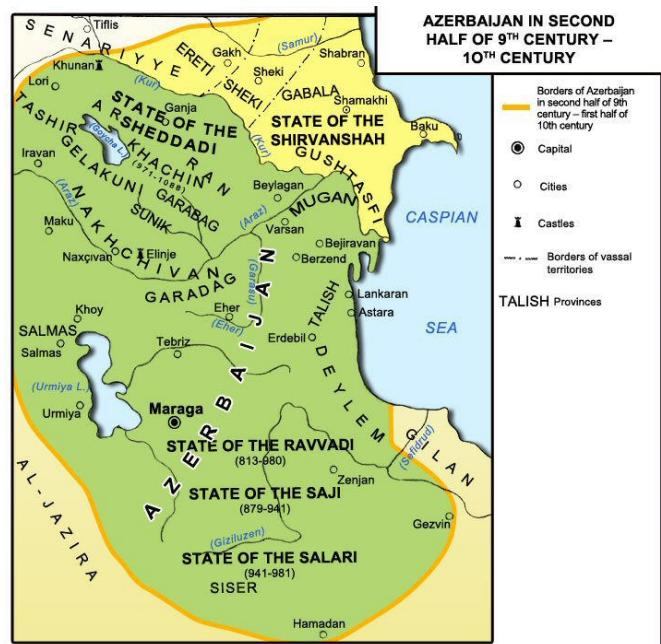
3. Ավելացնենք, որ անհնարին էր Իրանի թագավոր Խոսրով Անուշիրվանը արաբական անունով կոչեր իր կողմից ստեղծված վարչական տարածքը: Խոսրով Անուշիրվանը մահացել է 579 թ., իսկ արաբական առաջին արշավանքը տեղի է ունեցել 632 թ.:

4. Ինչպես երևում է 9-րդ դարից մեզ հասած իսլամական պատկեր 1.2 և 1.3-ի իսլամական քարտեզներում, մասնավորապես Բայխիի, Իսֆախրիի, Իբն Հաուքափի, Իգրիսիի, ալ-Ղազվինիի և այլոց աշխարհագրական աշխատություններում, Կուր և Արաքս գետերից հյուսիս գտնվող տարածքը միշտ անվանվել է «Արրան», այսինքն՝ Կովկասյան Ալբանիա, իսկ գետից հարավ՝ «Աղրբեջան»: Կովկասի հարավում հյուսիսային, հարավային կամ արևմտյան անվանումով որևէ Աղրբեջան երկիր գոյություն չի ունեցել:

5. Բոնհիաթովը, հիմնվելով իր տեսությունների և հորինվածքների վրա, փորձում է հաստատել Աղրբեջանի քաղաքական և վարչական պետականությունը Դերբենդից մինչև Համադան ձգվող տարածքում: Տե՛ս 1.09 և 1.10 պատկերները:

1.9 – Արան և Աղրբեջանը Արարական հայկալիքության շրջանակներում, յոթերորդ տասներեքերորդ դարեր, Աղրբեջանի պատմական քարտեզներից, Բարու, 1994 թ.

1.10 – Աղրբեջանը իններորդ և տասներորդ դարերում, աղբյուր՝ «Աղրբեջանի պատմական ատլաս», Բարու, 1994թ.: Աղրբեջանը շրջապատված է նարնջագույն գծով:

1.09 և 1.10 քարտեզները վերցված են «Աղրբեջանի պատմական ատլասից» (1994 թ.): Պատկեր 1.09-ը ցուց է տալիս տարածաշրջանը յոթերորդից մինչև տասներեքերորդ դարերի ընթացքում: Այստեղ Արրանը գտնվում է Արաքս և Կուր գետերից հյուսիս, իսկ Կուրից հյուսիս գտնվող շրջանը այստեղ էլ կոչված է Շիրվան: Քարտեզը վերնագրված է «Աղրբեջան և Արրան», որոնք շրջապատված են նարնջագույն գծով: Երկու առանձին երկրներին տրվում է հավասար նշանակություն և կշիռ:

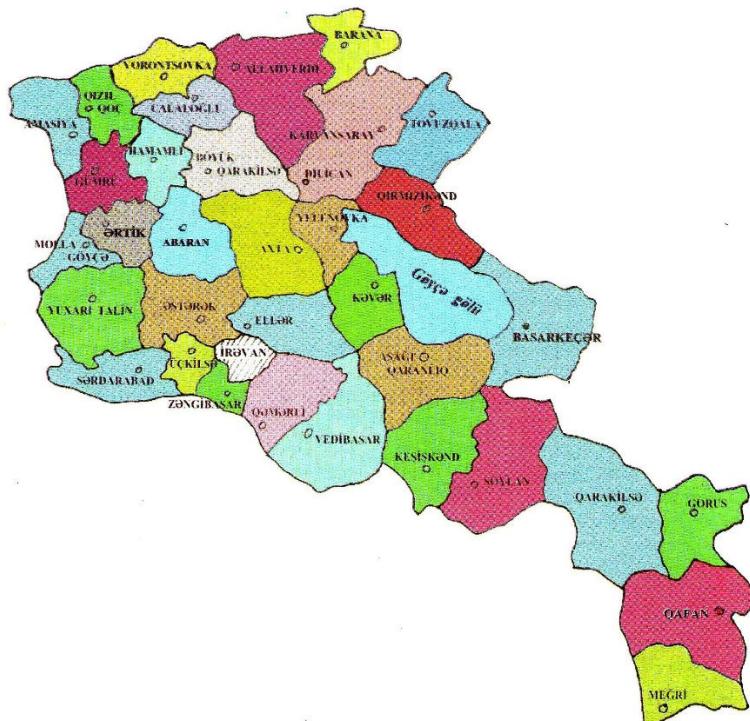
Պատկեր 1.10-ում պատկերված է Աղրբեջան վերնագրված նույն տարածաշրջանի ամբողջությունը, ներառյալ նախորդ քարտեզի վրա նշված Արրանի շրջանը: Աղրբեջանը տարածվում է Դերբենդից մինչև Համադան, որը շրջապատված է նարնջագույն սահմանով: Սակայն նույնիսկ այս քարտեզներում Արևմտյան Աղրբեջան անվանումն առկա չէ:

Հետաքրիր է տեսնել, որ տարածաշրջանի պատմականորեն երկու կարևոր և հնամենի երկրներ, Իրանն ու Հայաստանը, որոնք ցուցադրվում են տարածաշրջանի բոլոր քարտեզներում, այս ատլասի մեջ ընդհանրապես արժանի չեն եղել հիշատակման:

Ինչպես նախկինում նշվեց, քանի երրորդ դարի աղրբեջանական պատմագրության «ակաղեմիական» գրականության մեջ մենք սկսում ենք տեսնել «Արևմտյան Աղրբեջան» տերմինը, մի տարածք, որի սահմաններն մինչև վերջերս հստակ որոշված չէին:

Այս անվան տակ նշված տարածաշրջան սահմաններն ակնհայտ դարձան, եթե 2007 թվականին Աղրբեջանի Հանրապետության զբոսաշրջության և մշակույթի նախարարությունը հրատարակեց Ազիզ Ալաքբարլիի «Արևմտյան Աղրբեջանի հուշարձանները» գիրքը, որտեղ պատկերված է Հայաստանի Հանրապետության քարտեզը, մակագրված «Օղուզ թուրքերի երկիրը՝ Արևմտյան Աղրբեջանը, որը ներկա Հայաստանի Հանրապետությունն է»: Այսպիսով, վերջապես, ինչպես ցուց է տալիս 1.11 քարտեզը, ներկայիս աղրբեջանական իշխանությունները պնդում են, որ Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքը, ըստ էության, Արևմտյան Աղրբեջանն է, որը եղել է թուրք օղուզների երկիրը, որոնք իրականում Կենտրոնական Ասիայից եկած գաղթականներն են:

Հազիվ հարյուր տարի բոլորած Աղրբեջանն ահա այսպես է ներկայացնում իր «պատմական» Արևմտյան Աղրբեջան երկրամասն երկրի բնակչությանն ու աշխարհին:

The map the Ancient Turkish-Oghuz land – Western Azerbaijan
(present day the Republic of Armenia)

**1.11 –Հայաստանի քարտեզը,
Ազիզ Ալաքբարլիի
«Արևմտյան Աղրբեջանի
հուշարձանները» գրքում,
(2007, Բաքու) վերանկանված
«Օղուզ թուրքերի երկիրը՝
Արևմտյան Աղրբեջանը, որը
ներկա Հայաստանի
անդամականությունն է»:**

Ուրբեն Գալիջյան, Երևան 27 նոյ., 2023